

СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНІ ТА ФІНАНСОВІ ПРОБЛЕМИ ЗОНИ ЄВРО: ГЕОГРАФІЧНИЙ ВИМІР

Останнім часом боргова криза у Європі стала представляти все більші ризики для подальшого розвитку світової економіки. За останні п'ять років ситуація не лише не стабілізувалася, а й виявляє нові загрози економічному та соціальному розвитку. Боргові зобов'язання досягли таких обсягів, що вони можуть викликати нову хвилю економічної кризи. Причини такої нестабільності у Європі, передусім, економічні, але вони відбиваються на валютній одиниці ЄС – євро, при цьому більшість країн позбавлені можливості проведення власної монетарної політики. Основні проблеми в певному ступені пов'язані з подоланням відмінностей у соціально-економічному розвитку країн ЄС, формуванням ефективних механізмів наднаціонального співробітництва, погодженням та виконанням колективних рішень, тобто вимагають врахування географічного чинника соціально-економічного розвитку ЄС.

Ключові слова: євროзона, боргова криза, державна заборгованість, валютно-кредитна політика, рецесія, кредитний рейтинг, географічні особливості.

В последнее время долговой кризис в Европе стал представлять все большие риски для дальнейшего развития мировой экономики. За последние пять лет ситуация не только не стабилизировалась, но и выявляет новые угрозы экономическому и социальному развитию. Долговые обязательства достигли таких объемов, что они могут вызвать новую волну экономического кризиса. Причины такой нестабильности в Европе, прежде всего, экономические, но они отражаются на валютной единице ЕС - евро, при этом большинство стран лишены возможности проведения собственной монетарной политики. Основные проблемы в определенной степени связаны с преодолением различий в социально-экономическом развитии стран ЕС, формированием эффективных механизмов наднационального сотрудничества, согласованием и выполнением коллективных решений, то есть требуют учета географического фактора социально-экономического развития ЕС.

Ключевые слова: еврозона, долговой кризис, государственная задолженность, валютно-кредитная политика, рецессия, кредитный рейтинг, географические особенности.

Recently the debt crisis in Europe began to represent the increasing threats for further development of the world economy. The situation has not stabilized for the last five years, and now it reveals new threats for economic and social development. The debts reached such picks that they could cause a new wave of economic crisis. The reasons of such instability in Europe have economic nature, but they are reflected on the currency of the EU - euro, thus the majority of the countries are deprived from possibilities to carry out their monetary policy. To some extent the main problems are connected with the overcoming of distinctions in economic development of the EU countries, formation of effective mechanisms of supranational cooperation, coordination and implementation of collective decisions, and that requires to take into consideration the geographical factor of social and economic development of the EU.

Keywords: Eurozone, debt crisis, public debt, monetary and credit policy, recession, credit rating, geographical features.

Постановка наукової проблеми. Країни ЄС та особливо держави, які входять до зони євро, нині відчують значні складнощі в забезпеченні динамічного соціально-економічного та фінансового розвитку, що

пов'язане з загостренням проблем цього розвитку, зокрема кризою кредитно-фінансових платежів, які найгостріше відчуються у країнах південної частини ЄС, зокрема це Греція, Іспанія, Португалія, деякою мірою Італія, а також Ірландія, Словенія та ін. Отже, кризові процеси у соціально-економічному та фінансовому розвитку ЄС, зокрема зони євро, мають чіткий географічний вимір, оскільки спостерігаються істотні відмінності між різними країнами. Дослідити ці відмінності цікаво і корисно з точки зору суспільно-географічної науки в Україні, яка визначила свої євро інтеграційні прагнення.

Літературні джерела та публікації з теми статті в основному охоплюють теоретичні розробки з економічної та фінансової інтеграції в Європі, які належать таким відомим вченим, як Карлін М.І. [1], Смирнов І.Г., Олійник Я.Б. [2], Рогач О.І. [3] та ін. При написанні статті також був здійснений аналіз з точки зору суспільної географії та країнознавства статистичних джерел ЄС, зокрема, Євростату [5] та інформаційних агентств «Euronews» [6], «Reuters» [7], «РИА Новости» [9] тощо.

Метою статті є розкриття географічних особливостей, проблем та шляхів виходу з фінансово-економічної кризи країн зони євро.

Виклад основного матеріалу. Європейська боргова криза – це ситуація, що нині склалася в економіці країн-членів зони євро та проявляється у формі банкрутства фінансових закладів, росту державної заборгованості. Точкою відліку кризи єврозони прийнято вважати 2008 р., коли відбувся крах банківської системи Ірландії, що і спричинило поширення фінансової нестабільності на інші країни Європи. Визначальним фактором виступила стурбованість серед інвесторів відносно невиплати державних боргів ряду європейських країн у другій половині 2009 р., що у наступному році відобразилося в утрудненні рефінансування боргів Греції, Ірландії та Португалії. Найбільш вагомими причинами виникнення та поширення фінансової кризи у Європі є зростання зовнішньої державної заборгованості ряду країн та неможливість фінансування боргу власними коштами, збільшення дефіциту державного бюджету, недосконалість валютно-кредитної та фіскальної політики та відсутність гнучкості у її здійсненні, недовіра іноземних інвесторів до країн єврозони, втрата конкурентоспроможності ряду країн. Таким чином, єврозона зіштовхнулася із проблемою регулювання валютно-кредитної політики на наднаціональному рівні та недосконалістю функціонування єдиної валюти євро.

На липень поточного року (за даними Eurostat) найбільшими боржниками серед країн єврозони були Греція (144,3% від ВВП країни), Італія (126,1%), Португалія (117, 5%), Ірландія (111,5%), а також Бельгія (102,5%) (табл.1) [5].

Фінансова допомога, необхідна країнам для обслуговування зовнішнього боргу, надається так званою «трійкою» кредиторів (або «трійкою порятунку»), яка включає Європейський центральний банк (ЄЦБ), Міжнародний валютний фонд (МВФ) та Єврокомісію. "Трійка"

здійснює контроль за соціально-економічними реформами в країнах євросони, яким надається міжнародна фінансова допомога. Держава може отримати позику лише у тому разі, якщо нею будуть виконані усі умови, поставлені даними інститутами.

Таблиця 1.
Основні показники рівня розвитку країн євросони на період фінансової кризи*

Країни Європи	Приріст ВВП, 2011 р., % до попереднього року	Приріст ВВП, 2012 р. (прогноз), % до попереднього року	Державна заборгованість, 2012 р., % від ВВП (2 квартал)	Рівень безробіття, 2012 р., % (2 квартал)
Австрія	2,7	0,8	75,1	4,3
Бельгія	1,8	-0,2	102,5	7,4
Болгарія	1,7	0,8	16,5	12,2
Велика Британія	0,9	-0,3	86,0	7,9
Греція	-7,1	-6,0	144,3	23,9
Данія	1,1	0,6	46,7	8,0
Естонія	8,3	2,5	7,3	10,0
Ірландія	1,4	0,4	111,5	14,7
Іспанія	0,4	-1,4	76,0	24,7
Італія	0,4	-2,3	126,1	10,6
Кіпр	0,5	-2,3	84,3	11,4
Латвія	5,5	4,3	43,0	15,9
Литва	5,9	2,9	40,4	13,3
Люксембург	1,7	0,4	20,9	5,1
Мальта	1,9	1,0	76,3	6,5
Нідерланди	1,0	-0,3	68,2	5,2
Німеччина	3,0	0,8	82,8	5,5
Польща	4,3	2,4	57,0	10,0
Португалія	-1,7	-3,0	117,5	15,5
Румунія	2,5	0,8	35,6	7,2
Словаччина	3,2	2,6	50,1	13,8
Словенія	0,6	-2,3	48,1	8,4
Угорщина	1,6	-1,2	77,7	10,9
Фінляндія	2,7	0,1	51,7	7,7
Франція	1,7	0,2	91,0	10,3
Чехія	1,9	-1,3	44,0	6,8
Швеція	3,9	1,1	37,3	7,6

* розроблено за даними [5]

Ірландія стала першою країною, яка звернулася за зовнішньою фінансовою допомогою. У 2010 р. Ірландії була виділена фінансова підтримка загальним обсягом 85 мільярдів євро від Європейського фонду фінансової стабільності, окремих країн Євросоюзу та МВФ [9]. В обмін на цю допомогу влади країни зобов'язалися різко скоротити дефіцит бюджету

і державні витрати. Іншою країною, яка звернулася за міжнародною фінансовою допомогою стала Греція. У поточному році перед Грецією були поставлені вимоги щодо скорочення витрат за рахунок підвищення пенсійного віку, скорочення заробітних плат у бюджетному секторі, пенсій та різних соціальних виплат, зменшення витрат на охорону здоров'я, освіти та оборону. На даний момент Греція опинилася у положенні неплато- й неконкурентоспроможності, підвищення торгового дефіциту і зростаючої економічної депресії. Найголовніша проблема для економіки Греції полягає в тому, що, дотримуючись заходів жорсткої економії, як того вимагає Євросоюз, неможливо стимулювати економічне зростання. Падіння всіх секторів економіки, політична нестабільність і майже 25% (табл. 1) безробітного працездатного населення обрубують всі інвестиційні інтереси, навіть в інфраструктуру сезонного характеру, які могли б надати значну допомогу під тимчасової стабілізації [4]. Крім надання фінансової допомоги, було також вирішено скоротити грецьку заборгованість на 40 млрд. євро (до 124% ВВП до 2020 р.) [6]. Це повинно стати важливим фактором на шляху стабілізації грецької економіки.

Перед необхідністю отримання фінансової допомоги постала і Португалія. Головною її проблемою на даний момент є значний дефіцит державного бюджету. Це викликає необхідність його скорочення за рахунок іноземної допомоги. Таким чином Португалія була змушена звернутися до МВФ. І знову ж перед Португалією були поставлені умови щодо скорочення державних витрат. У листопаді цього року у даній країні затверджено новий бюджет на 2013 рік. Фінансовий документ передбачає нове підвищення податків і урізування соціальних витрат. Проте Португалія може і далі розраховувати на зовнішню фінансову допомогу. «Трійка» кредиторів констатувала прогрес, який Лісабон досягнув у сфері економії і реформ. У той же час кредитори занепокоєні зростанням у країні безробіття, а також зниженням доходів і обсягу експорту у Португалії в результаті рецесії в євросоні. Однак, поки Португалія виконуватиме взяті на себе зобов'язання з санації бюджету, вона може розраховувати на продовження допомоги [6].

Основна проблема Іспанії – жорстка рецесія, відсутність економічного зростання. Аналітики бачать посилення ризиків для зростання іспанської економіки. Вони полягають у високому рівні безробіття, жорстких податкових умовах, великому рівні боргів приватного сектора [4]. ЄС запропонував провести реструктуризацію іспанських банків: 4 основні банки отримають допомогу від Брюсселю, відповідно банківська система Іспанії стане життєздатною у найближчій перспективі, що дозволить країні уникнути нових державних позик.

П'ятою країною євросоні, яка звернулася до послуг «трійки», став Кіпр – після Греції, Ірландії, Португалії та Іспанії. В обмін на кредити ЄЦБ, МВФ та Єврокомісія вимагають реформування кіпрської економіки та різкого скорочення витрат. Фінансова допомога знадобилася Кіпру після того, як в середині 2011р. країна була практично ізольована від

міжнародних боргових ринків. Кіпр потребує рекапіталізації банків і погашення боргових зобов'язань. У разі неузгодження зовнішньої допомоги уряд Кіпру може стикнутися із прямою загрозою дефолту.

Ще однією країною, яка відчула на собі вплив фінансової кризи стала Італія. Її уряд, впродовж останнього року прийняв вже кілька антикризових програм, які спрямовані на скорочення державних витрат, а також запустив ряд великих реформ, зокрема пенсійну реформу і реформу трудового законодавства. Скорочення державних видатків буде відбуватися за рахунок серйозного зниження обсягів фінансування соціальної сфери, насамперед, національної системи охорони здоров'я, і державного апарату, зменшення числа італійських провінцій і чергового підвищення податків. Тим не менш, головною проблемою країни залишається відсутність економічного зростання [4].

Словенія може стати шостою країною єврозони, яка потребує прямої допомоги своїх партнерів. Ще недавно Словенія в момент вступу в євризону мала найбільш швидкозростаючу економіку в ЄС. Економіка Словенії сильно постраждала від фінансової кризи 2008 року, насамперед, через експортну орієнтацію своєї економіки. Через падіння попиту торговий баланс став негативним для Словенії. Дана країна занадто мала, щоб створити важку проблему для єврозони. Проте фінансова криза в цій країні демонструє загальну тенденцію обвалення периферії єврозони. Ми бачимо, що країни з різним рівнем розвитку виявляються захопленими борговою кризою [4].

Однак, чи є скорочення державних витрат єдино можливим та правильним способом виходу із кризи? Думки економістів розходяться. Скорочення державних витрат та збільшення податків у фазі рецесії спричиняє скорочення економічної діяльності. Результатом є те, що відношення між державним боргом та ВВП не скорочується, а збільшується. Основним пріоритетом економічної політики в період кризи повинно стати сприяння економічному росту. Можливо і причина кризи лежить не в зростанні державної заборгованості. Єдина валюта євро перешкоджала менш конкурентоспроможним економікам захищатися та застосовувати девальвацію своєї валюти, як це було раніше [7].

Криза викликала пониження кредитних рейтингів більшості країн єврозони. Власне кредитний рейтинг країни – це міра кредитоздатності держави. Він розраховується на основі минулої і поточної фінансової історії країни, а також на основі оцінок розміру їх власності та заборгованості. Основне призначення таких оцінок – дати потенційним кредиторам уявлення про вірогідність своєчасної виплати взятих фінансових зобов'язань. Невисокі кредитні рейтинги небажані, оскільки свідчать про високу вірогідність дефолту.

Рейтингове агентство Standard & Poor's знизило довгостроковий суверенний кредитний рейтинг Греції на два ступені – з «СС» до рівня «SD», що означає «селективний дефолт» (рис. 1). Рейтинг SD означає «вибірковий дефолт» за даним борговим зобов'язанням при продовженні

своєчасних і повних виплат за іншими борговими зобов'язаннями" [8]. Протягом поточного року знизилися також кредитні рейтинги і ряду інших країн: Португалії, Іспанії, Ірландії, Італії, Австрії, Словаччини, Словенії та Кіпру. Основною причиною зниження рейтингу Італії названа нестабільність економіки, зокрема податково-бюджетної сфери, а також проблеми політичного характеру. Щодо Іспанії, то її рейтинг може бути знижений у випадку подальшого зростання безробіття та відсутності підтримки курсу реформ консервативного уряду. «Негативний» прогноз для Португалії пояснюється ризиками, викликаними європейською бюджетно-борговою кризою, зокрема вихідними від Іспанії, найближчого сусіда і важливого торговельного і фінансового партнера Португалії [8].

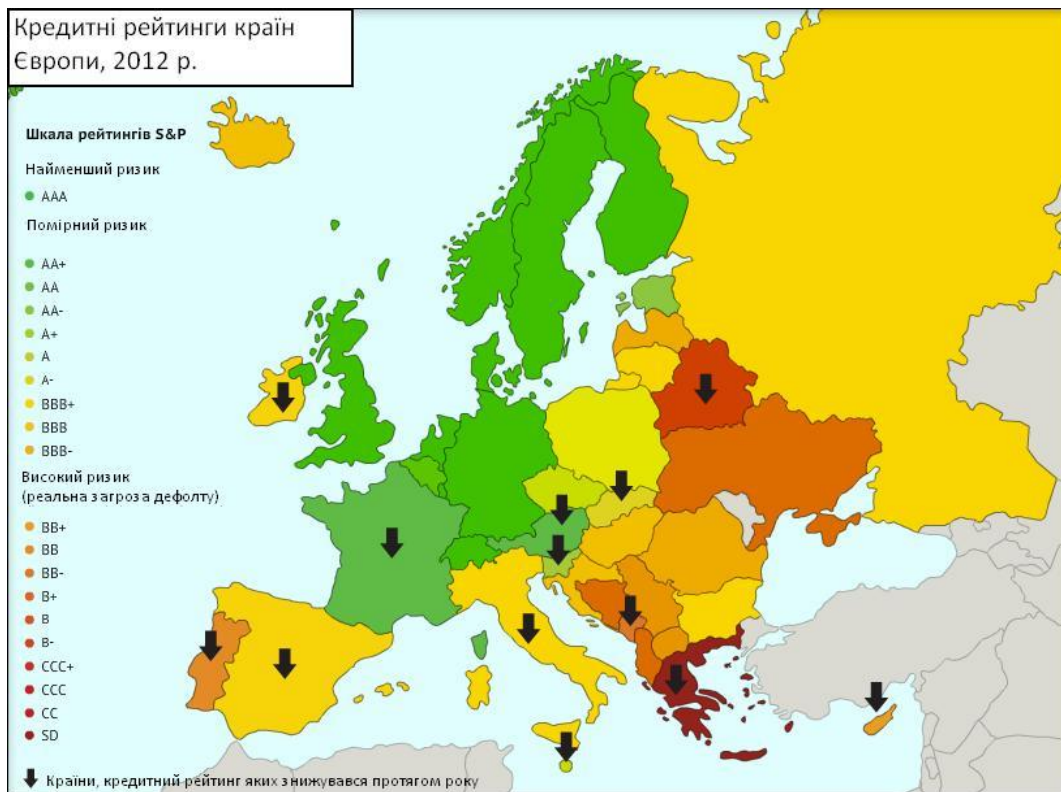

Рис. 1. Кредитні рейтинги країн Європи на 2012 р. (за даними агентства Standard & Poor's) [8]

Міжнародні інвестори засумнівалися уже не в країнах на південній чи західній периферії євросони, а в країнах, що складають ядро Європейського валютного союзу. Мова йде перш за все про Францію – другою за масштабами країни на континенті, а також країни, яка разом з Німеччиною відіграє ключову роль у боротьбі з кризою. Агентство Standard & Poor's понизило кредитний рейтинг Франції зі стабільного AAA до AA+, прогноз «негативний» (рис. 1). Причинами цього послужила низька конкурентоспроможність Франції, викликана високим податковим тягарем, слабкою конкуренцією в секторі послуг, структурною жорсткістю на ринку праці. Понад 10% працездатних громадян не мають роботи (табл.1). У 1999 р. Франція мала позитивне сальдо за поточними

операціями, а зараз країна обтяжена найсерйознішим в євросоні дефіцитом платіжного балансу. Франція потребує проведення структурних реформ у економіці, зокрема створення сприятливого клімату для бізнесу та стимулювання економічної активності, тим самим забезпечивши зростання конкурентоспроможності країни. Зараз країна стоїть на порозі економічного спаду і можливо саме від неї у майбутньому залежатиме доля євро.

На фоні кризи по всій євросоні спостерігається загальна тенденція зниження конкурентоспроможності, зменшення промислової активності, скорочення попиту на внутрішніх та зовнішніх ринках. Від цього також страждають і країни, що не входять до євросони, наприклад, Швеція, Польща чи Велика Британія, значна частка експорту яких припадає на країни євросони. Вони відчують себе ізольованими в результаті співпраці країн євросони, але не хочуть вступати в спільноту, в якій панує хаос. Експерти відзначають катастрофічний регрес європейського ринку праці, який перебуває в найгіршому становищі за всю історію існування ЄС. Безумовними рекордсменами за рівнем безробіття в Європі є Іспанія (24,7%) та Греція (23,9%). Слідом за ними йдуть Португалія, де показник становить 15,5% (табл. 1). Найменші показники з безробіття демонструють Австрія (4,3%), Люксембург (5,1%), Нідерланди (5,2%) та Німеччина (5,5%). У міру зростання кількості не працевлаштованих європейців знижується споживча здатність і, відповідно, ціни. Думки щодо шляхів виходу з кризи розійшлися. Одні вважають, що Євросоюзу необхідно позбутися «слабких» учасників, тим самим залишивши їх наодинці з власними економічними проблемами. Інші вважають, що реанімаційні заходи, вжиті провідними державами Західної Європи, дали свої позитивні результати і приводів для паніки немає. Розпад євросони не вигідний, і від нього постраждає як Євросоюз в цілому, так і країни, які до нього не входять. Тим самим буде порушена ідея єдності Європи, закладена в основу функціонування Євросоюзу.

Для виправлення ситуації, що склалася, необхідно здійснити деякі структурні зміни. Зокрема, Європейський Союз повинен навести порядок в національних банківських системах. Очевидно, що 17 країнам євросони потрібен банківський союз для того, щоб регулювати єдину валюту євро. Таким чином, лідерами європейських країн було вирішено створити європейський банківський союз, який розпочне свою діяльність з 2013 року. Очікується, що як тільки цей орган буде створений, контроль над валютно-фінансовою та кредитною діяльністю буде більш надійним та неупередженим. Європейський центральний банк (ЄЦБ) відтепер зможе втручатися в роботу будь-якої фінансової установи євросони в разі потреби. Крім того, Єврокомісія запропонувала створення окремого бюджету для євросони з метою підтримки структурних реформ. Таким чином, Брюссель хоче підтримати створення справжнього економічного та валютного союзу, щоб допомогти зоні євро вийти з боргової кризи.

Основною проблемою для єврозони виступає невідповідність євро своєму первісному призначенню. Євро як єдину валюту створили з метою зближення Заходу та поглиблення європейської єдності. З кожним додатковим місяцем кризи, скорочуються незаперечні переваги єдиної валюти. Таким чином, все більше простежуються диспропорції у розвитку країн Європи, зокрема країн ядра та периферії. Саме тому чи не єдиним можливим виходом із ситуації, що склалася, є поглиблення економічної та політичної інтеграції країн Європи.

Висновки. Нинішній етап соціально-економічного та фінансового розвитку ЄС пов'язаний з необхідністю подолання, у першу чергу, фінансових проблем, що виникли на шляху розвитку європейської інтеграції. Ці проблеми мають не тільки яскраво виражений валютно-фінансовий аспект, але й географічний, оскільки ця криза має різний прояв та вимір в окремих країнах ЄС. Дослідити ці відмінності, за нашою думкою, можливо й доцільно у межах такого новітнього напрямку, як «Географія міжнародних фінансових та валютно-розрахункових відносин».

Використані джерела:

1. Карлін М. І. Фінанси країн Європейського Союзу: навч. посіб. для студ. ВНЗ / М. І. Карлін. – К. : Знання, 2011. – 640 с.
2. Олійник Я. Б. Географія світового господарства (з основами економіки): навч. посіб. / Я. Б. Олійник, І. Г. Смирнов. – Київ : Знання, 2011. – 640 с.
3. Рогач О. І. Міжнародні фінанси: Підручник / О. І. Рогач. – К. : Либідь, 2003. – 784 с.
4. Самарина Т. П. Долговые проблемы стран зоны евро / Т. П. Самарина // Аналитический вестник. – 2012. - № 28 (471). – С. 43 – 46.
5. Eurostat [електронний ресурс] – Режим доступу – <http://epp.eurostat.ec.europa.eu>.
6. International news. Euronews [електронний ресурс] – Режим доступу – <http://www.euronews.com>.
7. Reuters [електронний ресурс] – Режим доступу – www.reuters.com.
8. Standard & Poor's [електронний ресурс] – Режим доступу – <http://www.standardandpoors.com/home/ru/ru>.
9. РИА Новости [електронний ресурс] – Режим доступу – ria.ru.